

LBRIS

We know
books

JULIAN JACKSON

FRANTA
ANII ÎNTUNECAȚI

1940-1944

Franța: Anii întunecați, 1940-1944 a fost publicată inițial în limba engleză în 2001. Ediția în limba română este publicată prin înțelegere cu Oxford University Press. Editura Publisol este singura responsabilă pentru această traducere a textului original. Oxford University Press nu își asumă răspunderea pentru eventualele erori, omisiuni, inexactități sau ambiguități din această traducere și nici pentru eventualele pierderi cauzate de folosirea acesteia.

Franța: Anii întunecați, 1940-1944

Julian Jackson

© 2020 Publishing Solutions pentru prezenta ediție în limba română.

Foto copertă: © Universal History Archive/ UIG via Getty Images

Este interzisă reproducerea integrală sau parțială a lucrării,
sub orice formă, fără permisiunea scrisă a editurii.

Traducător:

Ligia Keșișian

Redactor:

Antonio Marinescu

Corectori:

Marian Busuioc

Evelin Ceciu / www.corectura.ro

Concept grafic copertă:

Silvia Olteanu

DTP:

Radu Nan

 Publisol

Casa Presei Libere, Corp A3-A4, Etaj 1

Tel.: 021.336.36.33

E-mail: office@publisol.ro

Găsiți cărțile noastre pe www.publisol.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JACKSON, JULIAN

Franța : anii întunecați : 1940-1944 / Julian Jackson ; trad. din lb.
engleză: Ligia Keșișian. - București : Publisol, 2022

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-098-030-8

I. Keșișian, Ligia (trad.)

94

Tipărit la ARTPRINT

www.artprint.ro

În memoria mamei mele

Cuprins

Lista ilustrațiilor	15
Abrevieri	17
Prefață	25
Introducere	29
<i>Ocupația prin ochii istoricilor</i>	29
<i>Ambiguități</i>	32
<i>Franța lui Péguy</i>	34
<i>1945–1965: Rezistența își scrie istoria</i>	36
<i>Anii '70: în miezul Regimului de la Vichy</i>	40
<i>Anii 1980: de la regim la societate</i>	44
<i>Le Grand absent: evreii</i>	46
<i>Anii 1990: Rezistența se întoarce</i>	48
Partea I	
Anticipări	55
Introducere la partea I	57
CAPITOLUL 1	
Umbra războiului: anxietățile culturale și coșmarurile moderne	63
<i>Verdun: soldatul-țăran</i>	64
<i>Dénatalité: dispariția Franței</i>	67
<i>Bătrâna Mamă sau Noua Femeie?</i>	71
<i>America: scene din viitor</i>	74
<i>Le Rappel à l'ordre: noul clasicism</i>	76
<i>Coșmaruri moderniste: Morand și Céline</i>	78
CAPITOLUL 2	
Regândirea Republicii: 1890–1934	85
<i>Înainte de 1914: „La Fin des notables?”</i>	86
<i>Anii '20: Momentul maurrasian</i>	92

CAPITOLUL 3

Războiul de clasă / Războiul civil 115

Anii '20: apărarea republicii burgheze	116
Consens fragil: 1926–1932	120
Recesiunea	122
Criza din anii '30: răspunsul dreptei	124
Criza din anii '30: răspunsul stângii	127
Consecințele Frontului Popular	132

CAPITOLUL 4

Problema germană 137

De la caillautism la briandism: tradiția pragmatică	138
Consensul pacifist	143
Regândirea pacifismului: impactul lui Hitler	147
De la anticomunism la neopacifism conservator	149
După Acordul de la Munchen: o nouă Suedie?	153

CAPITOLUL 5

Momentul Daladier: Preludiul Regimului de la Vichy sau renașterea republicană? 159

După Acordul de la Munchen: anticomunism și imperialism	161
Daladier: Republica autoritară	166
Străini și evrei	169
Rasa și tradiția republicană	174

CAPITOLUL 6

Dezastrul 181

Cauze și consecințe	181
Drôle de guerre și anticomunism	183
Înfrângere și exod	189
Armistițiul sau capitulare?	193
Intervenția lui Pétain	196
Armistițiul	200
Intervenția lui Laval: sfârșitul Republicii	205
A fost Regimul de la Vichy „legal”?	211

Partea a II-a

Regimul: Revoluția Națională și Colaborarea 215

Introducere la partea a II-a 217

CAPITOLUL 7

Revoluția Națională 221

Guvernele Vichy	224
Revoluția Națională: doctrină	230
Revoluția Națională: surse	234
Conflicte I: Educația	238
Conflicte II: Statul și societatea, tentația fascistă	242
Conflicte III: Economia	248

CAPITOLUL 8

Colaborarea 255

Jean Moulin: colaborator	255
Colaborare involuntară/colaborare voluntară	256
„Policriația” germană: „Cât de multe autorități”	261
Inițierea colaborării: Montoire	263
13 decembrie: căderea lui Laval	266
Legătura britanică	269
Relansarea colaborării: Protocoalele de la Paris	272
După protocoale: colaborarea continuă	277
Colaborarea economică	283

CAPITOLUL 9

Colaboraționism 289

Fanatici, criminali și aventurieri	289
Frères-Ennemis: Doriot și Déat	291
Membrii de rând	295
Colaboraționismul de stânga	297
Cercuri de influență	301
Colaborarea ca ură și ca frăție: Je suis partout	305
NRF-ul lui Drieu: colaboraționism literar	310
Drieu: colaboraționismul, ca ură de sine	316

CAPITOLUL 10

Laval la putere: 1942-1943 321

Republica autoritară	321
Creșterea presiunii: Oberg, Sauckel, Dannecker, Röthke	324
Vel d'Hiv: 16 iulie 1942	327
Colaboraționiștii atacă	330
Situația politică tulbură din Africa de Nord	333
Vichy 1943: Limitarea puterii	340
Calea spre teroare: Miliția	346

	348
	350
Partea a III-a	
Vichy, germanii și poporul francez	355
Introducere la partea a III-a	357
CAPITOLUL 11	
Propagandă, poliție și administrație	367
<i>Balkanizare</i>	367
<i>Alte hărți</i>	370
<i>Popularizarea Revoluției Naționale: propaganda</i>	375
<i>Intermediari</i>	381
<i>Represiune și administrație</i>	385
<i>Prefecții: „Propagandiști ai Adevărului”</i>	392
<i>Biserica: „Loialitate fără înrobire”</i>	397
CAPITOLUL 12	
Opinia publică, Vichy și germanii	403
<i>Opinia publică: de la trezirea la realitate la opoziție</i>	406
<i>Cultul lui Pétain</i>	411
<i>Viețile private</i>	415
<i>Răspunzând germanilor</i>	418
<i>Sociologia opiniei: notables și țărani</i>	425
<i>Sociologia opiniei: afacerile</i>	429
<i>Sociologia opiniei: muncitorii</i>	435
CAPITOLUL 13	
Intelectuali, artiști și interpreți	441
<i>Reputațiile</i>	443
<i>Cultura sub Vichy</i>	447
<i>Ambiguități germane</i>	450
<i>Parisul strălucitor: ispite și sofisticări</i>	454
<i>Continuitatea Franței</i>	463
<i>Cinematografia: ambiguități și paradoxuri</i>	466
CAPITOLUL 14	
Restaurarea umanității	477
<i>Igiena morală/igiena socială</i>	478
<i>Valorile familiei</i>	481
<i>Femeile, Vichy și germanii</i>	483
<i>Reinventarea tinerilor: aspirații și realitate</i>	491

<i>Uriage: o abatere pétainistă?</i>	495
<i>„Buzunarele sănătății” (Moumier)</i>	499
<i>Utopia secolului XX: un arhitect la Vichy</i>	503
<i>Comunități utopice: un economist la Vichy</i>	507

CAPITOLUL 15

Vichy și evreii	513
<i>Interes imitativ: antisemitism Vichy / antisemitism nazist</i>	514
<i>Holocaustul din Franța</i>	521
<i>Reacțiile evreilor: francezi și imigranți</i>	525
<i>Rezistența evreiască</i>	530
<i>Societatea franceză și evreii între 1940 și 1942: indiferență și ostilitate</i>	534
<i>Societatea franceză și evreii în 1942-1944: solidaritate și salvare</i>	540

Partea a IV-a

Rezistența **549**

Introducere la partea a IV-a **551**

CAPITOLUL 16

Francezii liberi – 1940-1942	557
<i>Începuturile</i>	557
<i>Conflict: De Gaulle și aliații săi</i>	561
<i>Comitetul Național</i>	565
<i>Ideologia lui de Gaulle</i>	567
<i>De Gaulle și francezii</i>	570

CAPITOLUL 17

Rezistența – 1940-1942	575
<i>Personalități</i>	575
<i>Sclipiri în noapte</i>	579
<i>Consolidare I: mișcări și rețele</i>	583
<i>Consolidare II: Nord și Sud</i>	586
<i>Calea către ideologie</i>	590
<i>Alte voci I: catolici și socialiști</i>	596
<i>Alte voci II: comuniștii</i>	598
<i>Spre unitate</i>	606

CAPITOLUL 18

De Gaulle și Rezistența 1942	609
<i>Plamul lui Moulin</i>	609
<i>Rezistența și Londra: primele contacte</i>	613
<i>Moulin și rezistența</i>	617

Rezistența: geografie și sociologie	622
Rezistența și populația: cum să opui rezistență?	624
Concurenții	632

CAPITOLUL 19

Lupte de putere 1943	635
<i>Moulin, Brossolette și mișcările de rezistență</i>	638
<i>Victoria lui Moulin: CNR</i>	645
<i>De Gaulle și Giraud</i>	647
<i>După Caluire: Rezistența contraatacă</i>	652
<i>Politica comunistă</i>	659
<i>Reacții la acțiunile comunistilor</i>	663
<i>Infiltrarea comunistă?</i>	668

CAPITOLUL 20

Rezistența în societate	671
<i>Diversificare și radicalizare</i>	671
<i>Dezintegrarea Vichy</i>	677
<i>Maquis</i>	682
<i>Țărâtimea și rezistența</i>	686
<i>Femeile în Rezistență</i>	690
<i>Străini în Rezistență</i>	695
<i>Recrutarea din rândul profesiorilor: comuniști și scriitori</i>	701
<i>Implicarea muncitorilor: insurecția națională</i>	706

CAPITOLUL 21

Reclădirea Franței	711
<i>Vichy și Rezistența: valori comune</i>	712
<i>Membrii mișcării de rezistență pétainiști: o a treia cale zadarnică</i>	715
<i>Noua elită</i>	718
<i>Elaborarea planurilor</i>	722
<i>Construirea unui stat clandestin</i>	727

Partea a V-a

Eliberare și după	735
--------------------------	------------

Introducere la partea a V-a	737
------------------------------------	------------

CAPITOLUL 22

Către eliberare: ianuarie-iunie 1944	739
<i>Statul milițienesc: Darnand și Henriot</i>	740
<i>Glières: „Înfrângerea armelor, victoria sufletelor”</i>	742
<i>Primăvara fricii</i>	745

<i>Aprilie 1944: Pétain la Paris</i>	747
<i>Comuniștii</i>	749
<i>Ce fel de insurecție?</i>	754

CAPITOLUL 23

Eliberări	759
<i>Răzvrățiri și masacre</i>	760
<i>COMAC vs Londra</i>	762
<i>Microistorii</i>	765
<i>De Gaulle în Bayeux</i>	768
<i>Ultimele zile ale Regimului Vichy</i>	771
<i>Eliberarea și insurecția</i>	773
<i>Eliberarea Parisului</i>	781
<i>Vichy-Sigmaringen: de la un spa la altul</i>	790

CAPITOLUL 24

O nouă Franță?	793
<i>Restabilirea ordinii</i>	795
<i>Epurările I: mit și realitate</i>	802
<i>Epurările II: curățarea comunității</i>	807
<i>Epurările III: procesele</i>	814
<i>Intellectualii în boxa acuzaților</i>	820
<i>Rezistența trădată?</i>	823

Epilog: amintirea ocupației

Epilog: amintirea ocupației	833
<i>Construirea memoriei</i>	833
<i>Amintiri disidente I: Rezistența</i>	838
<i>Amintiri disidente II: pétainiști și colaboratori</i>	842
<i>Amintiri îngropate: victimele</i>	845
<i>Amintiri fragmentate</i>	848
<i>Memoria în curs de judecare</i>	852
<i>Memorie obsesivă</i>	856
<i>Amintirile lui Mitterrand</i>	859
<i>Procesul lui Papon</i>	863
<i>Sindromul Rezistenței</i>	866
<i>În căutarea adevăratei Franțe</i>	873

Anexă

Lagărele din Franța Regimului de la Vichy	877
--	------------

Eseu bibliografic

Eseu bibliografic	881
<i>Bibliografii</i>	881
<i>Studii generale</i>	881
<i>Context</i>	882
<i>Înfrângerea</i>	884

<i>Regimul Vichy</i>	884
<i>Colaborare și colaboraționism</i>	886
<i>Societatea franceză sub Ocupație</i>	887
<i>Viața culturală și intelectuală</i>	889
<i>Eureii</i>	890
<i>Rezistența și Francezii Liberi</i>	891
<i>Eliberare</i>	895
<i>Memorii</i>	896

Note 897

Index 971

Lista ilustrațiilor

Hărți:

1. Departamentele din Franța pag 23
2. Franța ocupată pag 24
3. Lagărele din Vichy pag 880

Figura:

1. Organizarea Rezistenței și a Francezilor Liberi la sfârșitul anului 1943 pag 733

Introducere

Ocupația prin ochii istoricilor

În Franța, perioada dintre anii 1940 și 1944 este cunoscută sub numele de „anii întunecați”. Procurorul care a participat la procesul postbelic al mareșalului Pétain, André Mornet, și-a intitulat memoriile *Four Years to Erase from our History* („Patru ani de eliminat din istoria noastră”)¹. Au fost multe lucruri de eliminat. În 1940, după o bătălie ce a durat doar șase săptămâni, Franța a suferit o înfrângere militară catastrofală. A fost semnat un armistițiu cu Germania, iar jumătate din Franța, inclusiv Parisul, a fost ocupată de trupele germane. În cealaltă jumătate a țării, un presupus guvern francez independent, condus de mareșalul Pétain, s-a instalat în orașul balnear Vichy. Guvernul de la Vichy a lichidat instituțiile democratice ale Franței, a persecutat francmasonii, evreii și comuniștii și s-a angajat într-o politică de colaborare cu Germania. În cele din urmă, 650.000 de muncitori civili francezi au fost recrutați forțat pentru a lucra în fabricile germane, 75.000 de evrei din Franța au pierit la Auschwitz, 30.000 de civili francezi au fost împușcați ca ostatici sau membri ai Rezistenței, iar alți 60.000 au fost deportați în lagărele de concentrare germane.

Dorința lui André Mornet de a șterge acești ani din istorie a fost larg împărtășită. De Gaulle a încercat să facă același lucru. În august 1944, guvernul său provizoriu a emis o ordonanță prin care declara că întreaga legislație a Regimului de la Vichy era nulă și fără valoare: istoria se va relua de acolo de unde a fost oprită în anul 1940. Atunci când de Gaulle a fost rugat să anunțe restaurarea Republicii Franceze, în Parisul

care fusese eliberat, el a refuzat – pe motiv că Republica nu fusese niciodată suprimată. Această ficțiune legală a devenit fundamentul unei reinterpretări eroice a anilor întunecați. Potrivit acestei reinterpretări, majoritatea ororilor care îi fuseseră provocate Franței au fost doar opera germanilor; de Gaulle și mișcarea de rezistență au întruchipat adevărata Franță, iar marea parte a poporului francez, cu excepția unei șlehte de trădători, îi susținea cu tărie, fie în gândire, fie în faptă. Mornet însuși a contrazis titlul propriilor sale memorii, declarând în epigrafă că Rezistența a făcut ca perioada cuprinsă între anii 1940 și 1944 să fie declarată ca fiind „notabilă în istoria noastră”. Acest mit al Rezistenței a atins apogeul după 1960, atunci când de Gaulle a devenit președinte al celei de-a Cincea Republici. În 1964, rămășițele lui Jean Moulin, care fusese trimisul lui de Gaulle în Rezistență, au fost transferate către Panthéon, unde sunt îngropați eroii naționali ai Franței.

Mitul eroic a ignorat prea multe realități incomode pentru a putea dăinui – în timpul ocupației, Mornet însuși și-a oferit serviciile legale procurorului în procesul de la Riom, unde Vichy și-a pus inamicii politici pe banca acuzaților – și a început să se prăbușească după 1970. Un catalizator în acest proces a fost filmul documentar al lui Marcel Ophuls *The Sorrow and the Pity (Durerea și Mila)*. Fără îndoială, unul dintre cele mai importante documentare istorice realizate vreodată, filmul de trei ore al lui Ophuls, lansat în 1971, a fost o operă atent construită, care a prezentat populația franceză din timpul ocupației într-o lumină nefavorabilă, fără precedent, descriind-o ca fiind predominant egoistă și *attentiste* (pasivă). Ophuls a fost încântat să surprindă pe peliculă încercările oamenilor de a-și rescrie trecutul. Filmul a fost realizat pentru televiziune, dar a fost atât de iconoclastic, încât autoritățile au refuzat să-l difuzeze și nu a fost programat la televiziunea franceză până în 1981. *Durerea și Mila* a contribuit la starea de spirit a rebeliunii tineretului din 1968: de Gaulle era președinte, iar versiunea sa din trecut era contestată. Un al doilea film cu un impact marcant a fost *Lacombe Lucien* (1974), în regia lui Louis Malle, care a surprins povestea unui sătean adolescent care devine colaborator din întâmplare și nu din convingere. Întorcându-se cu bicicleta de la o încercare de a se alătura Rezistenței, face o pană, dă

peste niște germani și sfârșește prin a lucra pentru ei. Filmul ilustrează o lume amorală, lipsită de eroi, în care destinul este arbitrar.²

Începând cu anul 1970, francezilor li se reamintea tot mai mult, în filme, cărți și ziare, că milioane de oameni îl veneraseră pe mareșalul Pétain, că legile Regimului de la Vichy, și nu cele germane, reprezentau Franța cea „adevărată” și că fuseseră discriminatorii la adresa evreilor francezi și a francmasonilor francezi, că poliștii francezi, și nu cei germani, arestaseră evrei și comuniști, că membrii mișcării de rezistență reprezentaseră doar o minoritate și că majoritatea oamenilor fuseseră *attentistes* și nu eroi. Mitul era acum răsturnat. Filmele demitizau Rezistența: „adevărata” Franță părea să fie reprezentată de Vichy și nu de Charles de Gaulle sau de mișcarea de rezistență.

Această viziune a ocupației nu este mai satisfăcătoare decât cea gaulistă. Pétain fusese cu siguranță popular, însă regimul său, într-o măsură mai mică. Evreii au fost persecutați de către guvernul francez, însă o mai mare parte a lor a supraviețuit Holocaustului în Franța decât în majoritatea celorlalte țări aflate sub ocupație. Opinia a fost pasivă, dar „attentisme” implica o multitudine de poziții. A existat un mit al Rezistenței care se cerea spulberat, dar asta nu înseamnă că aceasta însăși a fost un mit.

Restabilirea echilibrului, totuși, nu implică revenirea la vechea mitologie. Istoria ocupației ar trebui să fie scrisă nu în alb-negru, ci mai curând în nuanțe de gri. Poate că Vichy a fost un regim reacționar și autoritar, însă s-a bucurat de un sprijin eterogen, chiar și din partea celor care au susținut Frontul Popular de stânga în anii '30. În momente diferite și în grade diferite, Regimul de la Vichy a atras de partea lui o varietate de oameni, precum arhitectul Le Corbusier, jurnalistul Hubert Beuve-Méry, viitorul președinte François Mitterrand, economistul François Perroux, regizorul de teatru Jean Vilar. Acestea nu sunt nicidecum figuri marginale din istoria secolului XX a Franței, iar fenomenul Vichy a reprezentat începutul carierei lor, nu sfârșitul. Importanța lui Mitterrand nu are nevoie de a mai fi menționată; Beuve-Méry, fondatorul *Le Monde*, a fost cel mai influent editor de gazetă din Franța, din 1945 până în 1969; Perroux a fost cel mai cunoscut economist francez al secolului XX, un Keynes al

Franței, ca să cităm din necrologul său; Vilar a fost fondatorul festivalului Avignon, un pionier al democratizării teatrului în Franța postbelică. Menționarea acestor nume nu este menită să discrediteze persoanele în cauză, ci să sublinieze complexitatea Regimului de la Vichy. Unele dintre persoanele incluse pe această listă au ajuns în cele din urmă membri ai Rezistenței, dar acest lucru nu înseamnă neapărat că au repudiat valorile care i-au apropiat de Vichy. Rezistența nu a fost niciodată monolitică, iar liniile care o despărteau de Regimul de la Vichy nu au fost întotdeauna bine definite.

Ambiguități

Ambiguitățile epocii pot fi ilustrate prin cinci scurte citate. Primul îi aparține lui Henri Frenay, unul dintre primii membri ai Rezistenței. Acesta provine din manifestul mișcării de rezistență pe care a început să o coaguleze în toamna anului 1940:

Suntem profund atașați de lucrarea Mareșalului Pétain. Subscriem la corpul marilor reforme care au fost întreprinse. Ne însuflețește dorința ca acestea să fie durabile, iar alte reforme viitoare să vină în completarea celor deja inițiate. Având în vedere acest obiectiv, facem parte din mișcarea de Eliberare națională... Toți cei care servesc în rândurile noastre, precum și aceia care se află deja acolo, vor fi francezi autentici. Evreii vor servi în rândurile noastre doar dacă au luptat cu adevărat într-unul dintre cele două războaie.³

Al doilea citat provine dintr-o scrisoare scrisă în iunie 1940 de către François Valentin, care la scurt timp după aceea a devenit liderul Légion des Combattants, o organizație creată de Regimul de la Vichy pentru a obține sprijin pentru Pétain.

Consider că atitudinea guvernului lui Pétain este nebunească. Suntem răpuși. Din păcate, acest lucru este adevărat. Însă acesta nu este un motiv

pentru a accepta ca fiind definitiv ceea ce, cu un exercițiu de voință, nu trebuie să reprezinte mai mult decât un accident. Să negociezi cu inamicul înseamnă să te predai! Ultima noastră speranță este de a întări Germania împotriva Angliei: este de a ne dezonora pe noi înșine prin furnizarea de arme dușmanului nostru împotriva aliatului nostru. Trebuie să sperăm și să persistăm... În cazul în care apare posibilitatea să părăsesc Anglia, nu o voi lăsa să îmi scape.⁴

Al treilea citat este din jurnalul filosofului catolic Emmanuel Mounier, care era, atunci când a scris aceste cuvinte, în octombrie 1940, un susținător destoinic al Regimului Vichy. Comentează ordonanța guvernului de la Vichy discriminatorie la adresa evreilor:

În această seară, a apărut rușinoasa ordonanță antisemită, cu mult mai gravă decât orice așteptare pe care o aveam... Mă simt îmbătrânit, de parcă aș fi bolnav.⁵

Cel de-al patrulea citat este semnat de Maurice Ripoché, fondatorul organizației de rezistență Ceux de la Résistance:

Trebuie să ne descotorosim de politicianii guralivi și de evreii fără patrie.⁶

Ultimul citat provine dintr-un studiu publicat în 1942 de către mișcarea de rezistență „Organisation civile et militaire” (OCM):

Minoritatea evreiască, concentrată în câteva centre mari și reprezentată în grupările politice, intelectuale și financiare, este activă și foarte prezentă... Antisemitismul rămâne universal chiar și în țările liberale. Acest lucru sugerează că își are fundamentul în realitate.⁷

Un membru propétainist al Rezistenței, un pétainist probritanic și antigerman, un pétainist proevreiesc, doi membri antisemiți ai Rezistenței: cu siguranță nu sunt categorii previzibile. Acestea dezvăluie complexitatea reacțiilor la ocupație și măsura în care antagoniștii

pot împărtăși la fel de multe premise cu inamicii lor câte împart și cu cei aliați. De multe ori, oamenii care au făcut alegeri diferite au făcut acest lucru în apărarea unor valori similare.

Franța lui Péguy

Un punct comun de referință pentru membrii Rezistenței, conservatorii regimului Vichy, precum și pentru fasciștii parizieni a fost scriitorul Charles Péguy. În ziua în care mareșalul Pétain a anunțat că urmărește semnarea unui armistițiu, activistul creștin-democrat Edmond Michelet a distribuit pe străzile orașului său o broșură cu șase citate ale lui Péguy. Unul dintre acestea era: „În timpul războiului, acela care nu se predă este omul meu, oricine ar fi el, de oriunde ar veni și oricare ar fi partidul la care a aderat... Iar acela care se predă este dușmanul meu, oricine ar fi, de oriunde ar veni și oricare ar fi partidul său”.⁸ Michelet a fost primul dintr-un lung șir de membri ai Rezistenței care l-au citat pe Péguy. Numele său a fost adesea invocat de către membrii Rezistenței care se opuneau legilor antisemite ale Regimului de la Vichy.⁹ De Gaulle însuși a aderat la scrierile lui Péguy; el l-a citat într-un discurs al său din 18 iunie 1942.¹⁰

Regimul de la Vichy a fost, de asemenea, dornic să revindică patronajul lui Péguy. S-a vorbit chiar despre instituirea unei sărbători naționale care să-l comemoreze.¹¹ Péguy a fost citat ca o sursă de inspirație în spatele contrarevoluției conservatoare a regimului, numită Revoluția națională.¹² Unul dintre fiii lui Péguy, Pierre, a scris o carte pentru a susține această interpretare.¹³ Însă Péguy a fost, de asemenea, lăudat și de către „colaboraționiștii” extremiști care considerau reformele guvernului Vichy a nu fi îndeajuns de radicale și care își doreau un regim fascist în Franța. Un membru al acestui grup, romancierul Robert Brasillach, îl considera pe Péguy ca fiind „cel care a inspirat noua Franță, pe scurt, un național-socialist (nazist) francez”. Își mai nota de asemenea regretul că Péguy nu a fost rasist¹⁴, însă în 1941, celălalt fiu al lui Péguy, Marcel, a publicat *Le Destin de Charles Péguy*, în care mărturisea: „Tatăl meu este

mai presus de toate un rasist... Gândirea sa ar putea fi rezumată în aceste trei elemente: o țară, o rasă, un lider”.¹⁵

Nu este neobișnuit pentru personalitățile istorice să treacă printr-o stare de anexare postumă, care nu respectă deloc realitatea vieții lor – Ioana d'Arc a fost, de asemenea, invocată de toate părțile în vremea ocupației –, însă însuși scrisul lui Péguy a fost supus unor interpretări cât se poate de contradictorii. Ca tânăr socialist la începutul secolului, el a fost un apărător înfocat al inocenței lui Alfred Dreyfus, considerându-i cauza drept o cruciadă spirituală pentru apărarea purității tradiției republicane. Cu toate acestea, până în 1904, ajunsese să deplângă modul în care dreyfusismul fusese însușit de politicienii carieriști, după cum a rostit-o într-un aforism celebru: „Fiecare lucru începe ca *mistique* și se termină ca *politique*”. În 1905, în umbra rivalității franco-germane, *Notre patrie*, cartea lui Péguy, a celebrat patriotismul și l-a distanțat de internaționalismul socialiștilor cu care se luptase pentru Dreyfus. În 1910, prin poemul său *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc*, și-a anunțat convertirea la catolicism. Și-a pierdut viața în bătălia de la Marne din 1914, după care a devenit obiectul unui cult patriotic.¹⁶

Cu toate acestea, cel mai important aspect despre Péguy nu este că viața sa a reprezentat o serie de renunțări și repudieri. Mai degrabă a fost o serie de acumulări și depuneri. El nu a fost, așa cum susținea, „mai întâi de toate” socialist, republican și susținător al evreilor și „abia apoi” catolic și patriot: el a fost toate aceste lucruri în același timp. Acest lucru l-a făcut pe Péguy un membru incomod în oricare dintre taberele la care ar fi aderat. A fost un republican care a disprețuit partidele politice, un catolic care a atacat instituția Bisericii și un apărător al înrădăcinării franceze care a lăudat cu înflăcărare iudaismul. Mai presus de toate, Péguy a fost un moralist și un profet.. Dacă ar exista un fir imaginar care să treacă prin toate scrierile sale, acesta ar reuni, prin profunzimea sa cunoaștere a istoriei franceze, reticența sa față de „modern” și cultul său pentru tradițiile și meșteșugurile artisanale din mediul rural francez. Susținând că disprețuiește intelectualii preocupați doar de abstracțiuni – unul dintre cuvintele sale cheie este „charnel” –, Péguy era la fel de implicat în realizarea efectivă a revistei pe care o publica pe cât era și în a scrie

materialele pentru ea. Convingerea sa fundamentală a fost că toate tradițiile pe care le-a celebrat – cea catolică, socialistă (socialismul său nu a fost niciodată marxist), republicană, iudaică – fac parte din solul fertil al istoriei Franței. Nu există un alt scriitor mai francez decât Péguy; totuși, el s-a aflat la confluența a numeroase Franțe distincte.

Conservatorii Regimului Vichy admirau obsesia lui Péguy cu privire la înrădăcinare și tradiție, de Gaulle îi admira patriotismul înflăcărat, catolicii din mișcarea de rezistență îl apreciau pentru valorile sale spirituale, republicanii din mișcarea de rezistență prețuiau faptul că milita pentru cel mai pur ideal republican, iar fasciștii îi stimau intransigența sa furioasă. Aceste ițe nu pot fi separate cu ușurință, iar acest lucru face din Péguy emblema perfectă pentru istoria Franței dintre anii 1940 și 1944.

În ultimii douăzeci și cinci de ani, acea istorie chinuită a fost subiectul unor cercetări intense. Nimic nu ar putea fi mai puțin adevărat decât acest clișeu jurnalistic, întâlnit în special în rândul britanicilor, conform căruia Franța nu a reușit să-și „confrunte” trecutul din timpul războiului. Astfel, înainte de recentul proces al unui funcționar din guvernul Vichy, Maurice Papon, pentru crime împotriva umanității, *The Times* și-a informat cititorii că evenimentul „a pus bazele unei examinări dureroase și târzii a trecutului Franței din vremea războiului”.¹⁷ O reexaminare poate că este într-adevăr dureroasă, însă nu este întârziată. În orice librărie din Franța există un raft întreg care afișează lucrări recente despre ocupație – și, de obicei, dintre cele care se concentrează pe aspectele sale cel mai puțin agreabile. Astfel de cărți pot fi cumpărate inclusiv din gări. Abundența scrierilor despre ocupație pare nestăvilită: a devenit, în zilele noastre, cea mai cercetată perioadă din istoria Franței.

1945–1965: Rezistența își scrie istoria

Istoria ocupației a început să fie consemnată în vremea în care soldații germani erau încă prezenți în Franța. În octombrie 1944, guvernul lui de Gaulle a fondat un comitet istoric pentru a studia ocupația și

eliberarea Franței. Acesta a devenit *Comité d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale*, condus de istoricul Henri Michel. Comitetul a dispus înființarea unei arhive de materiale legate de război și a fondat o revistă, *Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale*, care a publicat primele articole științifice despre ocupație, demers care continuă și astăzi. Comitetul a avut o echipă de corespondenți în toate arondismentele franceze – 156 până în 1979 –, mulți dintre ei profesori de liceu, care colectau informații locale cu privire la ocupație și care au realizat aproximativ 2.000 de interviuri cu membri ai Rezistenței. În 1980, acest comitet a intrat în subordinea *Institut d'histoire du temps présent* (IHTP), institut dedicat studiului istoriei contemporane în general, dar care încă își concentrează resursele în special asupra ocupației.¹⁸

În primii douăzeci de ani după 1945, scrierile istorice s-au concentrat pe Rezistență. Când Michel a publicat o bibliografie critică a Rezistenței, în 1964, el a enumerat 1.200 de articole.¹⁹ Multe dintre ele erau semnate de foști membri ai mișcării de rezistență, care doreau să-și rememoreze poveștile. Au fost realizate memorii, de asemenea, de către membri ai Forțelor Franceze Libere²⁰, aflați în exil la Londra, și de către unii lideri ai Rezistenței, rămași în Franța.²¹ Reprezentanții erau foarte diferite, în funcție de locul în care se aflau cei care scriau aceste texte, Londra sau Franța. Colonelul Passy, șeful serviciului de informații al lui de Gaulle, a descris Rezistența din Franța ca fiind „o dorință arzătoare de a face bine, o gândire curajoasă și o imaginație exaltată, care s-au tradus în acțiuni dezorganizate, lipsite de eficacitate”.²² Memoriile lui de Gaulle, care au apărut între 1954 și 1959, au ilustrat conflictele sale cu aliații anglo-saxoni, însă au tratat Rezistența cu un amestec de respect glacial și dispreț demagogic, ca pe o piesă în marele demers gaullist de salvare a onoarei franceze.

Încă din anul 1951 au început să apară o serie de istorii, debutând cu un studiu al micii mișcări de rezistență²³ și continuând în anii 1960 cu istoriile unor mișcări mai ample²⁴ și ale instituțiilor de rezistență.²⁵ Cele mai multe dintre acestea au apărut cu susținerea Comitetului lui Michel, într-o serie numită *Esprit de la Résistance*, al cărui obiectiv